
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ СПОРТОМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ольга Борисова, Євген Петрушевський

Анотація. Спорт – це особливий світ з його суспільними цінностями і власними правилами. Його розглядають як культурний феномен, котрий є одним із засобів збереження і розвитку особистості. Невдалий виступ збірної команди України на Іграх XXXI Олімпіади у Ріо-де-Жанейро 2016 р., невиконання планових показників, передбачених Концепцією підготовки спортсменів, свідчать про наявність кризового стану в українському спорті та необхідність системних дій із вирішення означених питань. Для цього необхідно невідкладно вжити ефективні заходи для усунення не лише суто спортивної, а й соціально значущої проблеми забезпечення розвитку спорту в Україні з урахуванням національних традицій та сучасних тенденцій. **Мета.** Визначити напрями реформування системи організації та управління спортом в Україні на сучасному етапі. **Методи.** Аналіз наукової літератури, нормативних актів, порівняння, аналогія. **Результати.** Аналіз змін, що відбуваються в умовах глобалізації спорту, у міжнародному олімпійському русі, а також вивчення тенденцій розвитку системи організації та управління спортом у світі та сучасного стану спорту в Україні обумовило вибір теми дослідження. Згідно зі Стратегією Президента України та Кабінету Міністрів України, спрямованою на виконання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, необхідне реформування усіх сторін життя держави відповідно до європейських стандартів. Це стосується і спорту, оскільки він пронизує всі рівні сучасного соціуму, широко впливаючи на основні сфери життєдіяльності суспільства. Зауважимо, що на сьогодні у галузі фізичного виховання та спорту України гостро стоїть питання його реформування. Основна мета реформи спорту в Україні – створення відповідних нормативно-правових, соціально-економічних і організаційних умов, що сприятимуть не лише удосконаленню його організаційно-управлінської системи, належному рівню охоплення дітей заняттям спортом, а й забезпечить механізм відбору та підготовки обдарованих осіб для спорту вищих досягнень.

Ключові слова: система організації та управління спортом, фізичне виховання та спорт, спорт вищих досягнень, глобалізація.

Abstract. Sport is a special world with its social values and own rules. It is considered as a cultural phenomenon, which is one of the means of personality preserving and developing. The failure of the national team of Ukraine at the Games of the XXII Olympiad in Rio de Janeiro in 2016, the failure to meet the planned targets provided for by the Concept of Athlete Training, indicate the existence of a crisis situation in Ukrainian sport and the need for systematic action to resolve these issues. This necessitates effective measures to eliminate both purely sports and socially significant problems of ensuring sport development in Ukraine with account for national traditions and current trends. **Objective.** To determine the directions for reforming the organization and management of sport in Ukraine at the present stage. **Methods.** Analysis of scientific literature, normative acts, comparison, analogy. **Results.** The analysis of the changes occurring in the conditions of sport globalization, in the international Olympic movement, as well as the study of trends in the development of the organization of sport management in the world and the current state of sport in Ukraine, have led to the choice of the research subject. According to the Strategy of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine aimed at implementing the Association Agreement between Ukraine and the European Union, it is necessary to reform all aspects of the state's life in accordance with European standards. It concerns sport, because it permeates all levels of modern society, widely influencing the main spheres of society's life. It should be noted that today in the field of physical education and sports of Ukraine, the issue of its reforming is acute and urgent. The main goal of sport reform in Ukraine is to create appropriate regulatory, socio-economic and organizational conditions that will promote both the improvement of its organizational and managerial system, the proper level of coverage of children by sports and provide a mechanism for selecting and training gifted individuals for elite sport.

Keywords: system of sport organization and management, physical education and sport, elite sport, globalization.

Вступ. Сучасний стан спорту в Україні потребує вирішення під час проведення реформування ряду проблем, а саме:

- відсутність на рівні національного законодавства адекватного нормативно-правового регулювання гарантії принципу автономності спорту;
- низька взаємодія між суб'єктами управління спортом або наднизький її рівень є наслідком відсутності неодмінних вимог до організації спортивного руху на умовах обов'язкового членства у спортивних федераціях з метою проведення змагальної діяльності з виду спорту;
- недостатньо ефективний підхід до розподілу та використання фінансових ресурсів, що надходять у сферу спорту вищих досягнень, призводить до того, що державні кошти витрачаються на нечітко сформульовані громадські замовлення без чітких формулювань цілей та очікуваних обґрунтованих соціальних та економічних результатів та кого фінансування.

Сьогодні немає жодної сфери людської діяльності, яка не була б пов'язана з фізичною культурою і спортом. Інтенсивно розвиваються процеси інтеграції фізичної культури і спорту в економіку, культуру, охорону здоров'я, релігію, екологію тощо. Осмислення проблеми співвідношення соціальної практики, спорту і способу життя людей багато в чому впливає на розвиток суспільства.

Ряд відомих фахівців вивчали проблеми функціонування й розвитку спорту в Україні [2, 4, 9]. Майже всі публікації присвячені проведенню сучасної й ефективної реформи в галузі фізичної культури та спорту. Основною метою реорганізації спорту є підвищення ролі та статусу національних спортивних федерацій як центрів управління, носіїв правил, регламентів та стандартів у відповідній сфері [5–7, 10, 14, 15].

Участь держави як єдиного суб'єкта управління не сприяє ефективному розвитку спорту в нашій країні (у ст. 5 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вказано, що в країні спортом повинна керувати держава). Тому питання про приведення фізичної культури і спорту в Україні до стандартів і вимог провідних країн світу (США, Канада, Німеччина, Франція, Велика Британія) стає надзвичайно актуальним.

У ході нашого дослідження було визначено ряд загальних проблем, які вимагають нагального вирішення:

- визначення ролі та місця держави у системі спорту;
- законодавче закріплення й визнання спорту діяльністю, яка за своїм змістом та формою є автономною (автономія спорту), згідно з рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи;
- недостатня ефективність механізму перехідного періоду, за якого реформування відбувати-

меться зі збереженням або подальшим збільшенням обсягів фінансування, обумовленим забезпеченням позитивних результатів у сфері соціальних та економічних наслідків;

- відсутність законодавчої бази для забезпечення соціального розвитку в Україні;
- розмитість функцій керівних структур (державна, спортивні федерації з видів спорту, органи місцевого самоврядування, клуби, організатори спортивної роботи в навчальних закладах);
- необхідність реформування галузі, створення нормативно-правових і організаційних умов для вдосконалення організаційно-управлінської системи спорту в Україні за світовими стандартами.

Незважаючи на наявність наукових досліджень, в яких розглянуто сучасні підходи до реформування спорту в Україні, цей напрям недостатньо вивчений, тому обумовлює актуальність дослідження.

Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016–2020 рр. за темою 2.20 «Удосконалення змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у спортивних іграх» (номер держреєстрації 0116U001627).

Мета дослідження – обґрунтування напрямів реформування системи організації та управління спорту в Україні в умовах глобалізації.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури і нормативно-правових документів; системний аналіз; методи порівняння та аналогії.

Результати дослідження та їх обговорення. Нині в Україні актуальним є вирішення питання управління соціальними процесами, що можна здійснити проведенням змістовних та ефективних реформ. Безумовно, цей процес не може залишити поза увагою й такий вид суспільної діяльності, як спорт.

Національна збірна команда України, починаючи з 1994 р., коли вона вперше виступила самостійно на зимових Олімпійських іграх в Ліллекхаммері, постійно бере участь в усіх спортивних форумах чотириріччя. За цей час вона виборола 116 нагород на Іграх Олімпіад і 7 – на зимових Олімпійських іграх. Але варто зауважити, що за період з 2008 по 2016 р. спостерігається падіння спортивних результатів. Так, у медальному заліку засвідчено таке:

- Пекін (КНР) – 2008 р.: 27 медалей, серед них: золотих – 7, срібних – 5, бронзових – 15;
- Лондон (Велика Британія) – 2012 р.: 20 медалей, серед них: золотих – 6, срібних – 5, бронзових – 9;
- Ріо-де-Жанейро (Бразилія) – 2016 р.: 11 медалей, серед них: золотих – 2, срібних – 5, бронзових – 4.

Відсутність на Іграх Олімпіад, починаючи з Пекіна (2008 р.), національних збірних України

з командних ігрових видів спорту свідчить, що такий негативний процес не може бути випадковим, а є результатом системної кризи. Сумна статистика констатує, що до занять спортом у країні залучено лише 13,5 % населення (для порівняння: у скандинавських країнах – 85 %). Відмітимо, що Україна посідає 99-те місце за рівнем здоров'я населення і 150-те – за тривалістю життя.

Це говорить про кризовий стан у системі організації й управління українського спорту, що потребує суттєвих змін. Сказане стосується й спортивних ігор, які нині знаходяться під інтенсивним впливом зовнішніх (професіоналізація і комерціалізація олімпійського спорту) і внутрішніх (соціально-політичні, економічні, організаційно-правові) чинників [2, 4, 9].

Реформування системи управління спортом в Україні і створення належних нормативно-правових, соціально-економічних і організаційних умов сприятиме не лише вдосконаленню організаційно-управлінської системи фізичного виховання та спорту відповідно до світових стандартів, належному рівню охоплення дітей заняттями спортом, а й забезпечить якісний механізм відбору та підготовки обдарованих спортсменів для спорту вищих досягнень.

Одними з головних завдань реформи є: визначення функцій держави у сфері фізичного виховання та спорту; формування свідомих, суспільно активних громадян, здатних забезпечити економічне зростання й спортивний потенціал країни; розподіл повноважень між державою і спортивною федерацією, чітке розмежування між «замовником» і «відповідальним виконавцем». На сьогодні відсутня ефективна взаємодія між відповідальними організаціями і часто вони суперечать одна одній. Тому необхідно законодавчо закріпити права спортивних федерацій на здійснення ними всього обсягу повноважень.

Принцип автономності спорту, що полягає в незалежності від публічної влади, є одним із найважливіших, оскільки на ньому побудована вся сфера спорту. Він повинен отримати нове звучання в контексті глобалізації спорту. Зміст автономності спорту сформульовано в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи: «Автономність спорту має в національній правовій базі, на європейському та міжнародному рівнях гарантії можливостей для неурядових некомерційних спортивних організацій:

- вільно створювати, змінювати й інтерпретувати правила свого виду спорту без зайвого політичного або економічного впливу;
- отримувати адекватне фінансування з державних або інших джерел без виникнення в зв'язку з цим невідповідних зобов'язань;
- реалізовувати за рахунок власних коштів свої цілі й обрану діяльність без зовнішніх обмежень;

- співпрацювати з органами влади у вдосконаленні законодавчої бази з метою уникнення правової невизначеності, для здійснення свого внеску в консультаціях з урядом для розвитку нормативного забезпечення у сфері спорту (норми про конкуренцію або норми, застосовні до неурядових некомерційних організацій) для законного і пропорційного досягнення цих цілей» [11, 16–18].

Слід зазначити, що проблеми управління сферою спорту, а також їх правове регулювання розглянуто в наукових працях багатьох українських фахівців [1, 3, 5, 8]. В них публікуються результати досліджень системи управління спортом України, вказується на застарілі форми існування й невідповідність реаліям сучасності, засвідчуються негативні результати і наголошується на необхідності оперативних змін.

Існують різні думки про недостатність фінансування спортивної сфери з боку влади, але у дійсності це не зовсім так. Держава виділяє на спорт чималі кошти. Так, у 2018 р. через держбюджет, місцеві бюджети та інші джерела (бюджети відомств) на розвиток фізичної культури і спорту було виділено 5,7 млрд грн. Бюджет Міністерства молоді і спорту становить понад 2 млрд грн, причому більше 1 млрд грн призначено на спорт вищих досягнень. У цілому спортивний фінансовий обіг України оцінюють у 7–8 млрд грн, а це досить гідна цифра. Але одразу виникає проблема не в кількості виділених державою фінансових коштів, а в неефективній роботі в системі спорту України в сучасних умовах, в якій проглядається відсутність прогресу в розвитку. В Україні досі дотримуються радянської системи, де всіма питаннями розвитку фізичного виховання та спорту керувала держава. Але Радянський Союз створював спортивну систему під свою ідеологію, основу якої становили сировинні та низькотехнологічні галузі, що істотно знижувало потенціал розвитку України як конкурентоспроможної держави і планувало відповідну економіку. Слушним є те, що в умовах демократії і ринкової економіки, глобалізації світу ця система не працює.

Держава не отримує у повному обсязі віддачі у вигляді спортивних досягнень, рівня здоров'я і якості життя людей. У спортивних федераціях відсутні повноваження, має місце дефіцит коштів і наявні законодавчі обмеження. Відсутні законодавчі механізми із заохочення спонсорської діяльності. У керівників спортивних установ бракує можливості належним чином утримувати й підтримувати об'єкти інфраструктури.

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру та спорт», форма управління спортом – державна. Основні функції держави полягають у такому: затвердження правил видів спорту, регламентів проведення змагань, стандартів об'єктів

спортивної інфраструктури; організація та проведення змагань; управління збірними командами; працевлаштування тренерів та спортсменів у Міністерство молоді та спорту України. Сьогодні не визначено чітких повноважень з боку держави в управлінні видом спорту. Взаємозв'язок між державою та федерацією на сьогодні ґрунтується лише на таких засадах: конкурсний відбір; надання статусу національної; відсутність чіткого регламенту делегування повноважень; делегування тих повноважень, які належать національним спортивним федераціям [12]. Тому спортивна федерація має стати центром керівництва видом спорту.

Згідно зі Статтею 3 Спортивної хартії Європи, чітко визначено основні принципи взаємодії між державою та спортивними федераціями: «Роль державних органів полягає насамперед у підтримці спортивного руху. Отже, тісна кооперація з неурядовими спортивними організаціями сприяє здійсненню цілей цієї Хартії, включаючи створення структур з розвитку і координації в сфері спорту» [13]. Хосе Луїш Арно зазначає: «Спортивні федерації мають залишатися гарантом єдності і повинні відігравати центральну роль у забезпеченні солідарності між різними рівнями спортивної практики. У контексті європейської системи спорту це означає, що для ефективного виконання загальноєвропейськими і національними спортивними федераціями своїх функцій ці спортивні федерації повинні залишатися незалежними, а їхня нормативна автономність повинна визнаватися і поважатися. Це також означає, що зазначені організації мають користуватися необхідною свободою дій для реалізації своїх цілей» [17]. В умовах глобалізації спорту до основних функцій спортивної федерації з керівництва видом спорту повинні належати такі:

• керівництво та розвиток видом (видами) спорту;

• прийняття (затвердження) правил проведення змагань, правил виду спорту, правил дисциплінарної відповідальності у сфері змагальної діяльності, правил функціонування спортивної інфраструктури;

• організація та проведення змагань;

• керівництво збірною командою країни;

• підготовка спортсменів до участі у змагальній діяльності;

• діяльність у сфері профілактики та боротьби з допінгом у спорті;

• сертифікація спортивних споруд як об'єктів, придатних для проведення спортивних змагань з відповідного виду (видів) спорту тощо.

Для ефективного розвитку спорту в Україні необхідно, щоб держава стала головним інвестором у сфері фізичного виховання та спорту.

Висновки. В умовах глобалізації необхідно провести реформи у системі організації та керівництва спортом в Україні. Реформа на рівні спортивних федерацій має забезпечити не лише автономність, а й якісне системне підвищення ролі та статусу на національному рівні як центрів керівництва відповідними видами спорту, носіїв правил, регламентів та стандартів.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

Література

1. Алікова О. М. Організаційно-правові форми діяльності державних органів у сфері фізичної культури і спорту / О. М. Алікова // *Акт. пробл. держави і права: зб. наук. пр.* – 2005. – Вип. 25. – С. 210–214.
2. Бубка С. Н. Менеджмент подготовки спортсменов к Олимпийским играм / С. Н. Бубка, В. Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2017. – 480 с.
3. Гасюк І. Л. Механізми державного управління фізичною культурою та спортом в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: 25.00.02 / І. Л. Гасюк. – К., 2013. – 39 с.
4. Имас Е. В. Профессиональный теннис: проблемы и перспективы развития / Е. В. Имас, О. В. Борисова. – К.: Центр учеб. лит., 2016. – 317 с.
5. Костенко М. П. Законодавче та нормативно-правове забезпечення розвитку спорту вищих досягнень в Україні / М. П. Костенко // *Акт. пробл. фіз. культури і спорту: зб. наук. пр.* – К.: Наук. світ, 2003. – С. 12–17.
6. Кузьменко О. О. Реалізація державної програми у сфері фізичної культури і спорту / О. О. Кузьменко // *Наук. вісн. молодих вчених.* – 2010. – Вип. 1(1). – С. 225–229.
7. Мальцева Т. М. Current state of material and technical support of the physical culture and sports industry in Ukraine and its prospects for change / Т. М. Мальцева, В. А. Любієва, О. І. Чала // *Health, sport, rehabilitation.* – 2017. – Т. 3, № 2. – С. 44–49.
8. *Нормативно-правове та організаційно-управлінське забезпечення розвитку фізичної культури і спорту України* / [В. П. Корж, М. В. Дутчак, О. К. Артем'єв та ін.] // *Акт. пробл. фіз. культури і спорту: зб. наук. пр.* – 2006. – № 10. – С. 4–12.
9. Платонов В. М. Професіоналізація олімпійського спорту / В. М. Платонов // *Теорія і методика фіз. виховання і спорту.* – 2005. – № 1. – С. 3–8.
10. *Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2020 року, 2017.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.gada.gov.ua/laws/show/592-2009-p>.

11. *Про принципи автономності спорту в Європі*, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dsmsu.gov.ua/index/ru/material/15576
12. *Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 груд.1993 р. № 3808-XII.* – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
13. *Спортивна хартія Європи*, 1992. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxlID=1542
14. *Трубіна М. В.* Особливості правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні / М. В. Трубіна // *Фінансове право.* – 2011. – № 2(16). – С. 31–34.
15. *Червона С. П.* Підготовка тренерів-викладачів спортивних команд до управлінської діяльності / С. П. Червона // *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор і єдиноборств у вищих навчальних закладах.* – 2018. – Т. 2. – С. 75–78.
16. *Chappelet J.-L.* L'autonomie du sport en Europe / J.-L. Chappelet. – Strasbourg: Editions du Conseil de l'Europe, 2010. – 113 p.
17. *Independent European Sport Review 2006.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eose.org/resource/independant-european-sports-review/
18. *Speech from the IOC President, Jacques Rogge / First World Olympic SportConvention, Acapulco, 23.10.2010* / http://www.olympic.org/Documents/Conferences_Forums_and_Events/2010-ACNO-Acapulco/ANOC2010-First-World-Olympic-SportConvention-Acapulco-eng-final-2010.pdf.

References

1. *Alikova O. M.* Organizational-legal forms of state body activities in physical culture and sport / O. M. Alikova // *Aktualni problem derzhavy i prava: zbirnyk naukovykh prats.* – 2005. – Iss. 25. – P. 210–214.
2. *Bubka S. N.* Management of athlete preparation for the Olympic games / S. N. Bubka, V. N. Pkatonov. – Kiev: Olimpiyskaya literatura, 2017. – 480 p.
3. *Hasiuk I. L.* Mechanisms of physical culture and sport state management in Ukraine: author's abstract for Doctoral Degree in State Management.: 25.00.02 / I. L. Hasiuk. – Kyiv, 2013. – 39 p.
4. *Imas E. V.* Professional tennis: issues and development prospects / E. V. Imas, O. V. Borysova. – Kiev: Tsentri uchebnoy literatury, 2016. – 317 p.
5. *Kostenko M. P.* Legislative and regulatory support of elite sport development in Ukraine / M. P. Kostenko // *Aktualni problem fizkultury i sportu: zbirnyk naukovykh prats.* – Kyiv: Naukovyi svit, 2003. – P. 12–17.
6. *Kuzmenko O. O.* Realization of state program in physical culture and sport / O. O. Kuzmenko // *Naukovyi visnyk molodykh vchenykh.* – 2010. – Iss. 1(1). – P. 225–229.
7. *Maltseva T. M.* Current state of material and technical support of the physical culture and sports industry in Ukraine and its prospects for change / T. M. Maltseva, V. A. Liubiieva, O. I. Chala // *Health, sport, rehabilitation.* – 2017. – Vol. 3, N 2. – P. 44–49.
8. *Regulatory and organizational-management support of physical culture and sport in Ukraine* / [V. P. Korzh, M. V. Dutchak, O. K. Artemiev et al.] // *Aktualni problem fizkultury i sportu: zbirnyk naukovykh prats.* – 2006. – N 10. – P. 4–12.
9. *Platonov V. M.* Olympic sport professionalization / V. M. Platonov // *Teoriya i metodyka fizykhovannia i sportu.* – 2005. – N 1. – P. 3–8.
10. *On approval of State target social program for physical culture and sport development in Ukraine until 2020*, 2017. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/592-2009-p>.
11. *On principles of sport autonomy in Europe*, 2011. [Electronic resource]. – Access mode: www.dsmsu.gov.ua/index/ru/material/15576
12. *On physical culture and sport: Law of Ukraine of December 24, 1993. № 3808-XII.* – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>
13. *Sports Charter of Europe*, 1992. [Electronic resource]. – Access mode: lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxlID=1542
14. *Trubina M. V.* Peculiarities of legal regulation of physical culture and sport in Ukraine / M. V. Trubina // *Finansove pravo.* – 2011. – N 2(16). – P. 31–34.
15. *Chervona S. P.* Preparation of coaches-teachers of sports teams for management / S. P. Chervona // *Problemy i perspektyvy rozvytku sportyvnykh ihor i iedynoborstv u vyshchykh zakladakh.* – 2018. – Vol. 2. – P. 75–78.
16. *Chappelet J.-L.* L'autonomie du sport en Europe / J.-L. Chappelet. – Strasbourg: Editions du Conseil de l'Europe, 2010. – 113 p.
17. *Independent European Sport Review 2006.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: eose.org/ressource/independant-european-sports-review/
18. *Speech from the IOC President, Jacques Rogge / First World Olympic SportConvention, Acapulco, 23.10.2010* / http://www.olympic.org/Documents/Conferences_Forums_and_Events/2010-ACNO-Acapulco/ANOC2010-First-World-Olympic-SportConvention-Acapulco-eng-final-2010.pdf.